

Bóna, Martin; Lukáč, Gabriel

Výsledky výskumu severovýchodnej bašty mestského opevnenia v Bardejove

Archaeologia historica. 2007, vol. 32, iss. [1], pp. 113-122

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140704>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Výsledky výskumu severovýchodnej bašty mestského opevnenia v Bardejove

MARTIN BÓNA – GABRIEL LUKÁČ

Abstrakt: Článok prezentuje výsledky archeologického a historicko-architektonického výskumu severovýchodnej hranolovej bašty mestského opevnenia v Bardejove. V staršej literatúre sa predpokladal vznik bašty v 14., resp. 15. storočí. Podľa archeologickej nálezovej situácie bol objekt založený až v 16. storočí a pravdepodobne súvisí s výstavbou barbakánu, čo výrazne mení doterajšie predstavy o vývoji skúmanej časti opevnenia.

Kľúčové slová: Mestské opevnenie v Bardejove – archeologický a architektonicko-historický výskum severovýchodnej bašty – vývoj mestského opevnenia v Bardejove – pamiatkova prezentácia bašty.

Results of the Research of the North-East Bastion of the Bardejov Town Fortification

Abstract: The article presents results of archaeological, historical and architectural research of a north-east prism-shaped bastion found in the fortification of the town of Bardejov. Old sources placed the bastion in the 14th or 15th centuries. According to more recent archaeological finds, the building was founded in the 16th century, and was probably associated with the construction of a barbican, which significantly affects previous conceptions of the development of the explored section of the fortification.

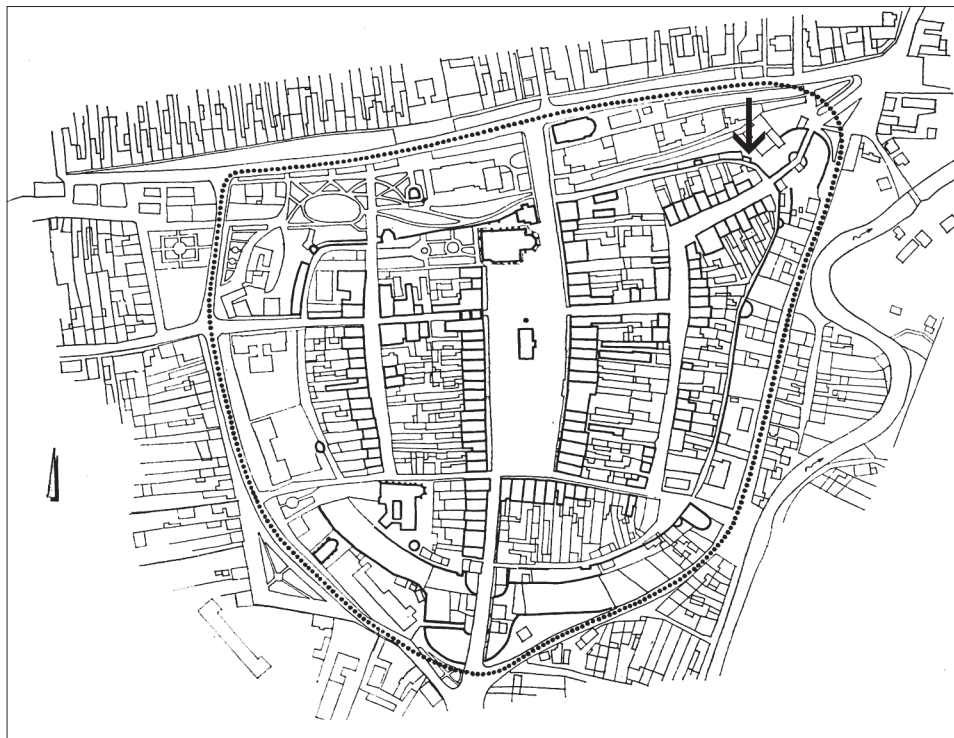
Key words: Town fortification in Bardejov – archaeological, historical and architectural research of the north-east bastion – development of the town fortification in Bardejov – heritage presentation of the bastion.

Architektonicko-historický a archeologický výskum severovýchodnej bašty tvoriacej súčasť národnej kultúrnej pamiatky – Mestského opevnenia v Bardejove, bol uskutočnený v roku 1998 pod vedením autorov tohto príspevku, a to v rámci prípravy obnovy objektu a získania požadovaných podkladov pre návrh obnovy.

Pravouhlá, dvojpodlažná a smerom do interiéru mesta otvorená bašta tvorí súčasť hlavného hradobného okruhu opevnenia a je situovaná cca 20 m západne od komplexu Dolnej brány s barbakánom (obr. 1). V jej severnom susedstve sa zachovali zvyšky ďalšieho okruhu opevnenia – parkanového múru, ktorý podobne, ako okolité kurtiny, prešiel v minulosti pamiatkovou obnovou. V čase výskumu bašta predstavovala jeden z mála autenticky zachovaných prvkov mestskej fortifikácie, ktorý napriek viacerým prestavbám v minulosti neprešiel hrubými zásahmi likvidujúcimi jeho pamiatkové hodnoty, k akým žiaľ došlo na iných miestach počas niektorých pamiatkových úprav prebiehajúcich od polovice 20. storočia.

Vývoj fortifikačného systému v Bardejove

Počiatky výstavby mestského opevnenia úzko súvisia s urbanizačným rozvojom Bardejova v prvej polovici 14. storočia a postupnou premenou starej trhovej dediny na stredoveké mesto. Všestranný rozvoj mesta, ktoré nadobúdalo strategický hospodársky, politický ale aj kultúrny význam v uhorsko-poľskom pohraničí, podporovali aj uhorskí panovníci. V roku 1352 kráľ Ľudovít I. prikázal Bardejovčanom mesto opevniť a zosilniť múrom a vežami (Jankovič 1963, 64). V privilegálnej listine z roku 1376 sa hovorí už o opevnenom meste (Juck 1984, 94–95), preto nevylučujeme, že niektoré fortifikačné prvky existovali aj pred rokom 1352. Najpravdepodobnejšie v priestore dnešnej Hornej brány, kde bolo mesto najzraniteľnejšie a kde historici lokalizujú v 15. storočí viackrát spomínaný mestský hrad. Pôvodnú podobu a rozsah hradu postaveného na ochranu tridsiatkovej (colnej) stanice nepoznáme. Zanikol v druhej polovici 15. storočia pri prestavbe Hornej brány a jej zariadení a neskôr bol zakomponovaný do mestského opevnenia. Jeho pozostatkom môže byť hranolová tzv. Prašná veža, ktorá sa zachovala v opevnení vedľa spomínanej brány (Jankovič 1975, 52; Lukáč 1997, 117).

Obr. 1. Situácia opevnenia Bardejova s vyznačením skúmanej severovýchodnej bašty. Prevzaté zo Súpisu I, s. 81.

Abb. 1. Lage der Befestigungsanlage von Bardejov mit Kennzeichnung der untersuchten nordöstlichen Bastion. Übernommen aus Verzeichnis I, S. 81.

V prvej stavebnej etape do roku 1376, resp. do konca 14. storočia bol iste postavený hradobný múr po celom obvode mesta a na hlavných komunikačných tepnách tri mestské brány pravdepodobne už s vežovou nadstavbou. Spomínaná Horná brána vyúsťovala na cestu pokračujúcu na juh do Prešova, Dolná severovýchodná brána na cestu smerujúcu na sever do Zborova a ďalej do Poľska podobne, ako západná Vallova brána na cestu, ktorá viedla údolím Tople a Beskydským priesmykom pokračovala tiež do Poľska. Stav archeologického výskumu nám zatiaľ neumožňuje bližšie určiť počiatky výstavby najstarších bašt a vodnej priekopy. Aj pri tejto fortifikačnej iniciatíve však nepochybne bola hlavná pozornosť venovaná južnému a západnému úseku hradieb, pretože práve z tohoto predpolia bolo mesto najdostupnejšie. Severná časť mesta bola chránená prírodnou terasou Tople, na ktorej boli postavené hradby. Na jej úpätí bol vybudovaný mlynský náhon, ktorý plnil aj fortifikačnú funkciu. Podobne východná časť bola účinne chránená výstavbou hradobného múra na prírodnej vyvýšenej terase Šibského potoka. Keďže jednou z hlavných funkcií bašt bola bočná obrana hradieb, predpokladáme, že prvé bašty boli postavené na nárožiach, resp. zalomeniach hradobných múrov umožňujúcich flankovanie medzi jednotlivými bránami. V. Jankovič predpokladá, to mohla to byť Veľká bašta a predchodca dnešnej Hrubej bašty na východnej strane, Školská bašta na západnej strane, zaniknutá bašta na severozápadnom nároží opevnenia a teoreticky bašta v okolí neskoršieho humanistického gymnázia, kde neskôr bola vybudovaná tzv. Malá brána (Jankovič 1975, 91). Tento predpoklad však bude potrebné overiť systematickým archeologickým výskumom.

Podstatne viac informácií sa nám zachovalo v mestských účtovných knihách z druhej etapy výstavby mestskej fortifikácie v rokoch 1420–1474, ktorá plynulo naväzuje na prvú etapu. Druhou etapou zameranou na dostavbu múrov a nových moderných fortifikačných

prvkov (ochodze, nové bašty, parkanová línia, predsunuté opevnenie na severnej strane a pod.) získal Bardejov moderný účinný fortifikačný systém. Táto veľkorysá prestavba bola podmienená na jednej strane zahraničnou politikou kráľa Žigmunda najmä vo vzťahu k Poľsku začiatkom 15. storočia a husitským Čechám na sklonku Žigmundovej vlády. Na strane druhej bola reakciou na zdokonaľovanie vojenskej techniky a zavádzanie palných zbraní do výzbroje. O strategickom postavení mesta v poľsko-uhorskom pohraničí svedčí fakt, že na modernizácii opevnenia sa podieľal aj samotný kráľ Žigmund. V roku 1428 prispel 957,7 florénmi (Jankovič 1975, 93).

V prvej fáze druhej etapy v rokoch 1420–1440 bola koruna hradobného múra upravená ochodzou a zvýšená predpršnou so strieňami na ochranu ochodze. Zároveň boli dobudované a napustené vodné priekopy a v tridsiatych rokoch bol postavený parkan s eskarpou a kontreskarpou. Ešte začiatkom 15. storočia bola pri fare vybudovaná Malá brána. Dostavba vodnej priekopy si vyžiadala úpravy pri mestských bránach, ktoré boli prístupnené novými drevenými mostami a Horná brána dostala kamenný most. V druhej fáze sa začalo s výstavbou nových bášť. Po roku 1440 sa viackrát v písomných prameňoch uvádza výstavba štyroch bášť, v roku 1467 bola postavená ďalšia nová bašta a v roku 1474 bola vyúčtovaná výstavba nejakého opevnenia na západnej strane (Jankovič 1975, 95). Keďže písomné pramene presne nelocalizujú tieto nové prvky opevnenia, sme nútení opierať sa o doterajšie výsledky archeologického výskumu. Jednou z týchto bášť bola nepochybne bašta na severozápadnom úseku vnútorného opevnenia tzv. fortka, ktorá pôvodne mala polkruhový pôdorys, rešpektovala parkan a až pri prestavbe koncom 16. storočia dostala dodnes zachovaný polygonálny pôdorys. Zmienky o ostatných bášťach sa pravdepodobne týkajú výstavby severného predsunutého opevnenia za mlynským náhonom, z ktorých sa zachovala iba tzv. Archívna bašta. Predsunuté opevnenie na severnej strane bolo po celej svojej dĺžke obohané vodnou priekopou a na nárožiach bolo ukončené baštami. Prístup do jeho interiéru umožňovali malé bránky, z ktorých sa podarilo lokalizovať iba jednu na severozápadnom nároží pri fortke. Ďalšia bránka bola pri augustiniánskom kláštore a súvisela s mestským vodovodom. Doterajšie poznatky neumožňujú bližšie rekonštruovať druhú stavebnú etapu, môžeme však konštatovať, že táto stavebná etapa zásadne vymedzila ďalší urbanizačný rozvoj mesta „intra muros“ v pôdoryse, ktorý sa s menšími zmenami zachoval doteraz.

Poslednú, aj keď menej významnú, tretiu stavebnú etapu, ktorá aplikovala skúsenosti renesančnej fortifikačnej architektúry, máme doloženú v prvej polovici 16. storočia. Táto prestavba spočívala hlavne v údržbe jestvujúcich múrov, prehlbovaní vodných priekop, ale tiež novými prvkami zvyšujúcimi obranyschopnosť najexponovanejších článkov opevnenia – mestských brán. Celý rad informácií o týchto prácach nám poskytujú písomné pramene, mnohé prvky sa dodnes zachovali v teréne napriek úpadku a deštruktívnej činnosti v 18. a 19. storočí a nové poznatky prináša aj pokračujúci archeologický výskum. Modernizácia hradobného systému bola vynútená viacerými faktormi. V prvom rade to bola zložitá politická situácia vyvolaná vojenskými úspechmi Osmanskej ríše na južnej hranici Uhorskej koruny a následnou okupáciou jej južných oblastí. Situáciu komplikoval aj vnútorný mocenský zápas medzi Habsburgovcami a Jánom Zápoľským. Toto obdobie prinieslo aj ďalšiu modernizáciu výzbroje, najmä palných zbraní.

V roku 1521 bola dostavaná veža pri augustiniánskom kláštore. Jej úlohou bolo pravdepodobne posilniť ochranu mestského vodovodu pri vstupe do mesta chráneného zastaralou vodnou baštou. Bašta zanikla v polovici 19. storočia v súvislosti s parkovými úpravami priestoru pred kostolom a jej základové murivo bolo objavené pri archeologickom výskume v roku 1997. V rokoch 1526–1527 bola stavaná Kláštorná bašta a v roku 1541 bola zvýšená (Jankovič 1975, 213).

Hlavná pozornosť však bola venovaná mestským bránam, ktoré neboli schopné odolávať bez výstavby nových obranných prvkov v predbrání. Týmito prvkami boli barbáky. V Bardejove boli postavené podľa účtovných záznamov až v polovici 16. storočia v rokoch 1546–1547 (Jankovič 1975, 213). Obranyschopnosť brán bola zvyšovaná aj výstavbou, resp. modernizá-

Obr. 2. Celkový pohľad na severovýchodnú baštu od severovýchodu. Foto M. Bóna VIII/98.

Abb. 2. Gesamtansicht der nordöstlichen Bastion von Nordosten. Foto M. Bóna VIII/98.

stavebné úpravy poslednej etapy považovať za anachronizmy. Podobná situácia bola však aj v ostatných opevnených mestách severného Slovenska.. Hradby v Bardejove boli v tomto období len udržiavané. Menšie úpravy boli zaznamenané na Hrubej, Renesančnej a Severovýchodnej bašte. Ako sme vyššie uviedli, polygonálne oplášťovanie s prístavbou bočných múrov na parkane bolo zrealizované na fortke v severozápadnej časti opevnenia.

Tento stav pretrvával po celé 17. storočie, keď východoslovenské mestá sa upadli do hlbokej krízy spôsobenej dlhotrvajúcou okupáciou Dolného Uhorska vrátane južných oblastí Slovenska a feudálnou anarchiou v Uhorsku. Povstania uhorskej šľachty postihli najviac práve východoslovenské mestá. Po porážke Turkov pri Viedni a stabilizácii politickej situácie v 18. storočí strategický význam mestských opevnení upadal. Po napoleonských vojnách ich význam úplne zanikol. Hradobné priekopy boli vysušované a zasypávané. Bašty boli prestavované na bývanie. Nové domy boli stavané aj na parkane a v priekopách. Úplne bolo zbúrané severné predsunuté opevnenie a na jeho mieste boli postavené nové ulice. Skazu dovŕšili požiare v 19. storočí, po ktorých boli zbúrané mestské brány. V rokoch 1821 a 1822 boli postavené nové kamenné mosty cez hradobné priekopy pri Hornej a západnej Vallovej bráne (Jankovič 1967, 222). Nadzemné časti hradieb na viacerých miestach boli rozobraté a použité na výstavbu nových domov.

Koncom 19. storočia sa hradby na krátky čas stali predmetom odborného pamiatkového záujmu. Bardejovský rodák Viktor Miškovský, korešpondent c. k. komisie pre výskum a ochranu staviteľských pamiatok, nám zanechal vzácnu grafickú dokumentáciu viacerých

ciou bašt v bezprostrednej blízkosti brán. Archeologický výskum upresnil výstavbu Severovýchodnej bašty pri Dolnej bráne, ktorá je predmetom nášho príspevku. Na túto a pravdepodobne aj Renesančnú baštu sa vzťahujú účtovné údaje z tridsiatych a štyridsiatych rokov 16. storočia, rovnako ako aj na zaniknutú hranolovú baštu medzi Západnou bránou a Školskou baštou.

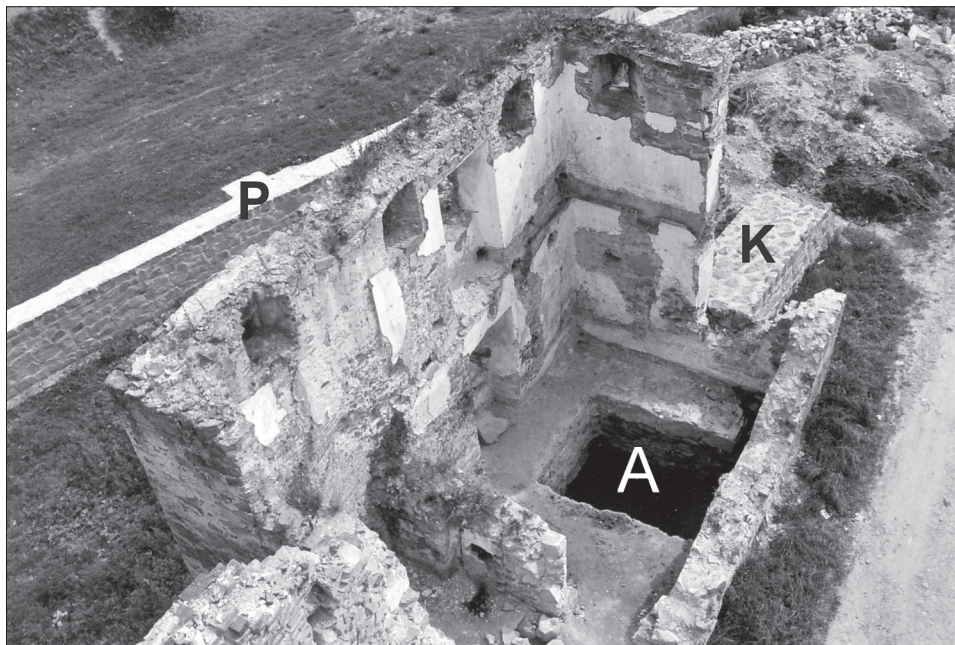
Druhá polovica 16. storočia nepriniesla zásadnejšie stavebné úpravy mestskej fortifikácie. Preto v Bardejove ani nenachádzame prvky moderných bastiónových pevností, ktoré boli budované a rozvíjané v južných oblastiach Slovenska ohrozovaných tureckými vojskami. Z vývojového hľadiska možno

prvkov mestského opevnenia. Niektoré zachytil tesne pred ich zbúraním. Jeho iniciatíva však dlhšie obdobie zostala bez odozvy. Systematická záchrana bardejovského hradobného systému začala až po druhej svetovej vojne. Po prijatí zákona o ochrane pamiatok v 1957 roku bola metodický pripravená a realizovaná pamiatková obnova Hrubej bašty a po nej nasledovali ďalšie. V sedemdesiatych rokoch začala rekonštrukcia hradobných múrov spojená s odstránením novostavieb v hradobnej priekoje a na parkanoch. V súčasnosti sa realizuje predstihový archeologický a architektonický výskum ďalších častí mestskej fortifikácie. Výsledky týchto výskumných prác tvoria kostru odborného-metodických podkladov pri záchrane a pamiatkovej prezentácii zachovaného mestského fortifikačného systému v Bardejove.

Základná charakteristika a doterajšie poznatky o objekte

Severovýchodná bašta predstavuje pravouhlú, dvojpodlažnú a smerom do interiéru mesta otvorenú stavbu obdĺžnikového pôdorysu s vonkajšími rozmermi 10×2,5–3 m, ktorá svojim pôdorysom predstupa pred vonkajšie líce prilahlých kurtín. V úrovni prízemnia sa hrúbka obvodového múru z lomového zmiešaného kamenno-tehlového muriva pohybuje od 0,8 do 1 m, pričom v úrovni horného podlažia dosahuje 0,8 m. V dolnej úrovni je čelný severný múr perforovaný okenným otvorom rovnako ako v hornej úrovni, ktorá je navyše opatrená aj štvoricou zachovaných strielní (obr. 2). Kým vonkajšie fasády si zachovali súvislé plochy historickej omietky, interiérové steny nesú zvyšky novodobých omietok súvisiacich s novodobým uzatvorením objektu obytnou prístavbou a jeho funkčnou adaptáciou (obr. 3).

Doterajšie poznatky o okolitej časti mestského opevnenia sa opierajú predovšetkým o písomné pramene, v ktorých sa susedná Dolná brána spomína od roku 1419. Vznik hranolovej bránovej veže sa preto predpokladá už krátko po roku 1352, keď kráľ Ľudovít I. prikázal vybudovanie murovaného opevnenia s vežami (Floreková 1971, 14; 1977, 17). Vybudovanie predsunutého pásu parkanového múru sa spája so zdokonaľovaním opevnenia za

Obr. 3. Celkový pohľad do interiéru bašty od juhozápadu s vyznačením archeologickej sondy (A), obnoveného úseku východnej kurtíny (K) a obnoveného parkanu v pozadí (P). Foto M. Bóna VIII/98.

Abb. 3. Gesamtansicht in das Innere der Bastion von Südwesten mit Kennzeichnung der archäologischen Testgrabung (A), des erneuerten Abschnittes der Ostkurtine (K) und des erneuerten Zwingers im Hintergrund (P). Foto M. Bóna VIII/98.

Obr. 4. Severozápadný pohľad na stojaci úsek západnej kurtiny s vyznačením polôh zamurovaných strielní (S). Foto M. Bóna VIII/98.

Abb. 4. Nordwestansicht des stehenden Abschnitts der Westkurtine mit Kennzeichnung der Lage der eingemauerten Schießscharten (S). Foto M. Bóna VIII/98.

kráľa Žigmunda v prvých desaťročiach 15. storočia, kedy mala byť Dolná brána doplnená o predbránie a nakoniec v 1. polovici 16. storočia aj o samotný barbakán (Floreková 1977, 17). Vznik skúmanej pravouhlej severovýchodnej bašty sa na základe jej archaického typu predpokladal taktiež v 14. storočí, pričom vyspelý typ použitých strielní bol spájaný s úpravou objektu na konci 15. alebo začiatku 16. storočia, kedy strielne mali nahradiť staršie cimburie (Soukup 1988, 4–5). Staršia sondáž SURPMO Praha (J. Soukup) a prieskum ŠÚPS v Bratislave (V. Floreková) preukázali existenciu pôvodnej, neskôr odstránenej murovanej ochodze bašty, pričom autori pripustili uzatvorenie bašty zo strany mesta už v 15. storočí a možnosť jej využitia ako skladu streleckej výzbroje (zhrnul Soukup 1988, 5).

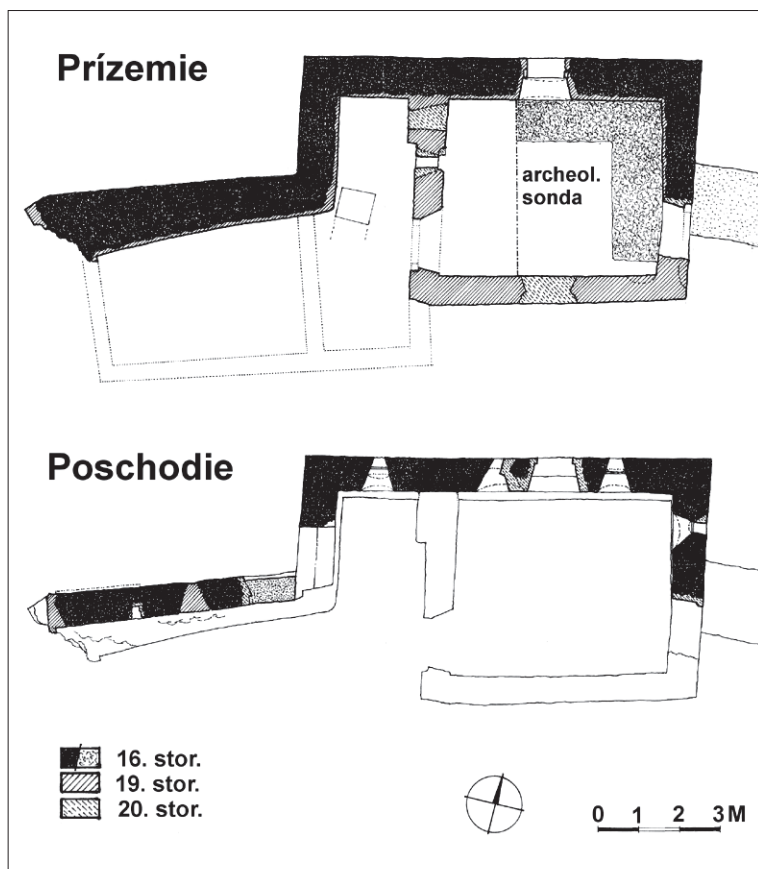
Výsledky výskumu v roku 1998

Architektonicko-historický sondážny výskum bol sústredený na celý objekt bašty i príslušného, 6 m dlhého stojaceho úseku západnej kurtiny. Archeologická sonda s pôdorysnými rozmermi 3,5×4,3 m bola orientovaná do východnej časti interiéru bašty tak, aby ozrejmila priebeh a charakter

Obr. 5. Štrbinová strieľňa v severnom úseku predprsné bašty. Foto M. Bóna VIII/98.

Abb. 5. Schlitzschießscharten im Nordabschnitt der Bastionsbrüstung. Foto M. Bóna VIII/98.

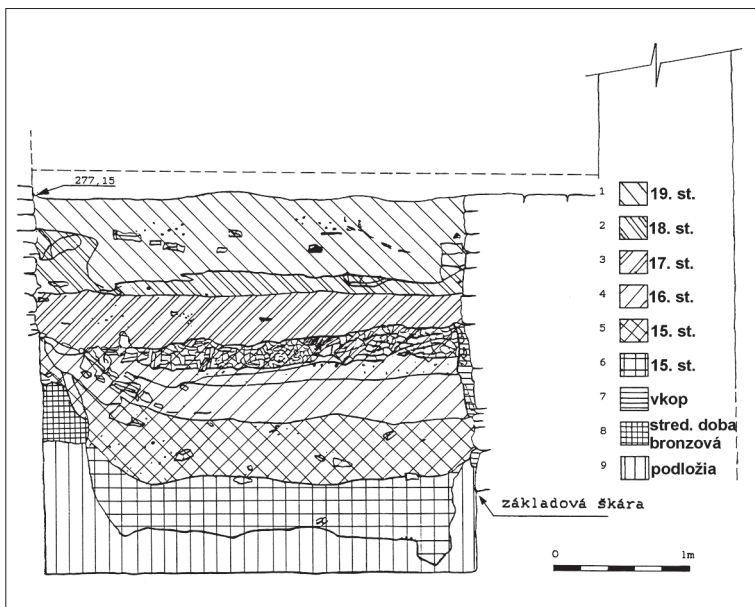

Obr. 6. Pôdorys prízemia a poschodia bašty s vývojovou analýzou. S využitím podkladu zamerania SURPMO Praha analyzoval a zakreslil M. Bóna.

Abb. 6. Grundriß von Erd- und Obergeschoß der Bastion mit Entwicklungsanalyse. Unter Verwendung der Vermessungsunterlagen von SURPMO Praha von M. Bóna analysiert und gezeichnet.

základovej konštrukcie a umožnila získať materiál datujúci vznik objektu, ako aj obdobie jeho uzavretia a funkčnej adaptácie (obr. 3/A).

Výskum nadzemných konštrukcií preukázal súčasný vznik oboch výškových úrovní bašty a ich primárne previazanie so západným úsekom kurtiny. Murivo bašty sa tak dodnes zachovalo približne do pôvodnej výšky, ktorá na vonkajšej strane činí 8 m, na vnútornej okolo 6 m. Murivo pozostávalo z lomového kameňa s občasným použitím tehly, kladeného do horizontálnych vrstiev a spájaného tvrdou maltou, ktorá plošným hrubým rozotrením po povrchu múru vytvorila súvislý omietkový plášť. Sondáž do vnútorných častí obvodových murív potvrdila staršie zistenia SURPMO o pôvodnom členení bašty na dve úrovne: dolnú pozostávajúcu z plnej murovanej ochodze a hornú pozostávajúcu z predprsne. Súvislá vodorovná hranica oboch úrovní sa preukázala zmenou lícovania pôvodného muriva odkrytého pod novšími omietkovými vrstvami. Kým horná úroveň predprsne hrúbky 0,8 m si zachovala pôvodné vnútorné lícovanie aj s povrchovou úpravou, dolná úroveň bašty s hrúbkou múru 0,9–1 m a nelícovaným vnútorným povrchom pôvodného muriva dosvedčila druhotné rozobratie murovanej ochodze a teda aj väčšiu hrúbku pôvodného múru. Pôvodná hrúbka múru ochodze 2 m sa zistila archeologickou sondou, ktorá v severovýchodnom kúte bašty odkryla originálne vnútorné líce múru i jeho základ (obr. 6). Koruna základu bola odkrytá v hĺbke okolo 100 cm pod úrovňou dnešného terénu, pričom v tejto výške bola v bočnom

Obr. 7. Západný profil sondy 1/98 vo východnej časti bašty. Zameranie a kresba G. Lukáč.
 Abb. 7. Westprofil der Testgrabung 1/98 im Ostteil der Bastion. Vermessung und Zeichnung G. Lukáč.

profile sondy odkrytá „maltová stopa“ obsahujúca maltové spojivo roztrúsené počas výstavby objektu (obr. 7). Táto maltová vrstva zároveň doložila aj pôvodnú výšku vnútorného terénu. Vychádzajúc z tejto výšky terénu v dobe výstavby bašty, sa úroveň ochodze nachádzala vo výške cca 5 m. Rovnaká situácia druhotného rozobratia murovanej ochodze bola zistená aj na príhlom západnom úseku kurtiny, kde ale bolo pôvodné murivo ponechané vo väčšom rozsahu (hrúbka 1,1–1,5 m, obr. 4). V rámci opísanej dolnej úrovne bašty i kurtiny neboli zistené žiadne primárne otvory a zachované okenné otvory patria k mladším zásahom.

Samotná predprsená výška min. 2,1 m bola po obvode bašty už počas výstavby prečlenená štyrmi strieľňami. Tri rovnomerne rozostúpené strieľne sa nachádzali v severnej stene a boli určené pre ručné palné zbrane, hákovnice (obr. 6). Ich dovnútra sa roztvárajúce ostenia sú prekryté segmentovými záklenkami z tehál („prstovky“ 25–26×13,5×7–8 cm) a štrbinové hrdlá situované vo vonkajšom líci múru majú prekľady z opracovaného kameňa a v spodnej časti situovaný zapažovací trámik (obr. 5). Mierne odlišný charakter má strieľňa vo východnej stene, ktorá má obojstranne roztvárajúce sa ostenia. V západnej časti predprsené sa strieľňa nenachádzala a podľa identifikovaného murovaného ostenia vstupného otvoru mohol tento z ochodze viesť do kútového arkieru obrannej alebo hygienickej funkcie (prevét?). V predprsení príľahlej západnej kurtiny boli identifikované zvyšky dvoch obdobných zamurovaných štrbinových strieľní vo vzájomnom odstupe 2,7 m (obr. 4/S).

Kým na vnútornej strane bašty sa primárne povrchové úpravy zachovali len lokálne v úrovni predprsené, vonkajší plášť nesie súvislé plochy pôvodnej nahrubo roztieranej omietky prechádzajúcej aj na plášť západnej kurtiny a do ostení strieľní (obr. 2). V časti koruny predprsené kurtiny sa na vonkajšom plášti zachoval aj fragment pôvodnej kamennej korunnej rímsy vyskladanej z jedného radu bridlicovito štiepaného kameňa.

Zo zisteného charakteru architektúry objektu a najmä z charakteru primárnych strieľní by bolo možné výstavbu takéhoto obranného objektu očakávať najskôr v druhej polovici 15. storočia, prípadne na prelome 15./16. storočia. Upresnenie datovania vzniku bašty priniesol nálezový materiál z archeologickej sondy, podľa ktorého výkopová jama pre základ bašty bola zahĺbená do vrstiev s nálezmi rámcovo radenými do 15. a 16. storočia (obr. 7,

Obr. 8. Západný profil sondy 1/98 vo východnej časti bašty. Foto G. Lukáč IX/98.

Abb. 8. Westprofil der Testgrabung 1/98 im Ostteil der Bastion. Foto G. Lukáč IX/98.

8). Ide predovšetkým o keramický materiál (deponovaný v Šarišskom múzeu v Bardejove). Vznik objektu a s ním previazanej západnej kurtiny je preto možné očakávať až v priebehu 16. storočia, teda oveľa neskôr, než sa doteraz predpokladalo. Vzťah bašty a východnej kurtiny smerujúcej ku komplexu Dolnej brány nebolo možné počas výskumu overiť, nakoľko je tu zaniknuté nadzemné murivo vynesené v novej konštrukcii (obr. 3/K).

Dôležitým prínosom archeologického výskumu bolo aj vyvrátenie staršieho predpokladu uzavretia bašty na sklonku stredoveku. Odkrytý základ prístavby vymurovanej zo zmiešaného kamenno-tehlového muriva na jemnozrnnú maltu totiž narušal vrstvy s materiálom zo 17. až 18. storočia (obr. 7). Navyše podľa grafického vyobrazenia bašty i okolitých úsekov opevnenia na prvom vojenskom mapovaní z rokov 1782–85 sa tu ešte v uvedenom období prístavby nenachádzali. Preto je možné zachované zvyšky prístavby zaradiť najskôr do sklonku 18., resp. začiatok 19. storočia, kedy opevnenie definitívne stratilo vojenský význam a v tomto období bol napríklad obytnými domami zastavaný aj susedný barbakán Dolnej brány (Floreková 1977, 18).

Zistená dvojpodlažná obytná prístavba prístupná vstupom v južnej stene využila ako stavebný materiál aj kameň z rozobratej murovanej ochodze. Počas tejto úpravy boli obvodové múry bašty perforované veľkými okennými otvormi. V časti kurtiny sa zachoval aj otláčok schodiska vedúceho na

Obr. 9. Severovýchodná bašta pred výskumom od západu. Foto G. Lukáč VI/98.

Abb. 9. Nordöstliche Bastion vor der Grabung von Westen. Foto G. Lukáč IX/98.

poschodie prístavby. Ďalšie zistené úpravy súvisiace so zamurovaním niektorých otvorov prístavby sú prejavom dlhodobého užívania objektu v 20. storočí.

Záver

Na rozdiel od doterajších poznatkov zaraďujúcich objekt bašty do 14. storočia výskum potvrdil včasnónovoveký pôvod bašty, ktorej vznik v 16. storočí spolu so zachovanou západnou kurtinou korešponduje s nálezovou situáciou v archeologickej sonde, ako aj po stavebnej stránke síce s archaickým, no formou strielní sa až do neskorého stredoveku hlásiacim charakterom bašty. Nakoľko výskum nepotvrdil nadväznosť výstavby bašty na nejakú staršiu murovanú fortifikáciu, vzniká otázka tunajšieho pôvodného priebehu očakávaného stredovekého opevnenia, keďže minimálne západná kurtina a západne od skúmanej bašty situovaná obdobná pravouhlá bašta pochádzajú taktiež zo 16. storočia. Preto bude úlohou ďalších hĺbkových a najmä archeologických výskumov zodpovedať na viaceré otázky dotýkajúce sa priebehu a vôbec rozsahu murovaného stredovekého opevnenia, nevynímajúc jeho časového zaradenia.

K tisku doporučil prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.

Pramene a literatúra

- JANKOVIČ, V., 1963: Miestopisný obraz Bardejova v 15. storočí, *Nové obzory* 5, 1963, 57–71.
– 1967: Dejiny mesta Bardejova za feudalizmu. In: 60 rokov Šarišského múzea v Bardejove (zost. Sedlák, I.), 135–243.
– 1975: V období vrcholného feudalizmu. In: *Dejiny Bardejova* (zost. Kokuľa, A.–Lukáč, A.–Tajták, L.), 45–102. Košice.
JUCK, L., 1984: Výsady miest a mestečiek na Slovensku I (1238–1350). Bratislava.
FLOREKOVÁ, V., 1971: Historické opevnenie Bardejova, *Pamiatky a príroda* II, č. 3–4, 14–16.
– 1977: Severovýchodný barbakan v Bardejove, *Pamiatky a príroda* VII, č. 2, 16–18.
LUKÁČ, G., 1997: K počiatkom stredovekého Bardejova, *TeKi Krakowskie* V, 1997, 113–124.
SOUKUP, J., 1988: Návrh projektového úkolu Bardejov – severná bašta. SURPMO.
SŮPIS 1967: Súpis pamiatok na Slovensku, zväzok prvý. Bratislava.

Zusammenfassung

Grabungsergebnisse von der nordöstlichen Bastei der Stadtbefestigung in Bardejov (Bartfeld)

Die architektonisch-historische und archäologische Untersuchung des Teils der Stadtbefestigung, welche die nordöstliche Bastei bildet, wurde im Jahr 1998 unter der Leitung des Verfassers des vorliegenden Beitrags durchgeführt, und zwar im Rahmen der Vorbereitungsarbeiten zur Renovierung des Bauwerks.

Das Bauwerk ist Bestandteil der Hauptringmauer der Befestigungsanlage und liegt ca. 20 m westlich vom Komplex des Untertors mit Barbakan. Die Bastion stellt einen rechtwinkligen, zweigeschossigen und in Richtung Innenstadt geöffneten Bau mit rechteckigem Grundriß und den Außenmaßen 10 × 2,5–3 m dar. Die Bastion ragt mit ihrem Grundriß über die Außenflucht der anliegenden Kurtinen hinaus. Die bisherigen Erkenntnisse über den Ursprung der Stadtbefestigung stützen sich vor allem auf schriftliche Quellen, in denen das benachbarte Untertor ab dem Jahr 1419 erwähnt wird. Die Entstehung des viereckigen Torturms hat man deshalb ebenso wie die der untersuchten Bastion schon während der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts vermutet.

Die Untersuchung der oberirdischen Konstruktion der Bastion belegte ihre primäre Verbindung mit dem westlichen Abschnitt der Kurtine. Ursprünglich war die Bastion in zwei Höhenniveaus gegliedert. Das untere Niveau bestand aus einem gemauertem Umgang von 2 m Dicke und 5 m Höhe, das obere aus einer ca. 2 m hohen Brüstung. Der Charakter der primären, ursprünglich für Kanonen bestimmten Schießscharten in der Brüstung ermöglicht es, den Bau der Bastion erst auf nach Mitte des 15. Jahrhunderts zu datieren. Gemäß der archäologischen Fundsituation wurde das Bauwerk jedoch erst im 16. Jahrhundert errichtet und hängt wahrscheinlich mit dem Bau des Barbakans zusammen, was die bisherigen Vorstellungen über die Entwicklung des untersuchten Teils der Befestigungsanlage beträchtlich verändert.

Die archäologische Grabung lieferte auch einen wichtigen Beitrag zur zeitlichen Einordnung der Wohnbauten der Bastion in den Zeitraum vom Ende des 18. bis in den Verlauf des 19. Jahrhunderts, als die Befestigungsanlage ihre militärische Bedeutung definitiv verlor.

Deutsch von Bernd Magar